

psevdonimom in brez odgovornosti za svoje ravnanje lahko vsak uporablja povsem nesprejemljive izraze in pljuva na kogarkoli. S tem osebno ne soglašam in nikoli ne bom. To bi se moralo spremeniti. Skrbeti bi morali za višjo raven medsebojnih odnosov. Tudi na cesti, ko se vate zaletavajo nevzgojeni uporabniki pametnih telefonov. Pogosto se vprašam, ali je od bontona sploh še kaj ostalo!

O čem najraje govorite, ko govorite o svoji domovini?

Vedno sem bil ponosen na lastno domovino, enako tudi državo. Razumljivo, domovino zelo dobro poznam, ne sicer vsakega kotička, a skoraj vsakega. Približno vem, kaj me tam čaka, a dejanska stvarnost je še zanimivejša in lepša. Naj bo to naš primorski Kras ali pa prekmurske ravnice. Povsod se

govori slovensko, marsikje ti ponudijo šilce močnega, kozarec vina ali vsaj tolkovce. Take domačnosti drugod po svetu nisem srečal. Želel bi, da bi si vsi slovenski vzgojitelji, brez razlike, čim bolj prizadevali slovensko zemljo, zgodovino in človeka mladim približati tako, da bi bili vse življenje ponosni nanjo. Vem, da je to zahtevna naloga, prepričan pa sem, da na tem področju še zdaleč nismo naredili vsega. Vsega, na kar sem kot državljan Slovenije ponosen, je veliko preveč.

Katero je vaše temeljno modrostno vodilo?

Spet so tu zgledi. A pot, ki sem jo prehodil, je moja lastna, dokaj originalna. Veliko izkušenj imam iz časov empiričnega terenskega raziskovalnega dela. A tudi za pisalno mizo je bilo treba prebiti prenekateri konec

tedna in nemalo počitniških dni. Sem delaven človek in primem za vsako delo. Veliko časa sem žrtvoval za društvene interese. Vajen sem odrekanja, tudi ponižnost do narave, z malo in veliko začetnico, mi je blizu. Sploh pa se skušam ravnati po zapisanih ali nenapisanih občečloveških pozitivnih načelih. Sem spadajo tudi spoštovanje drugačnosti, spoštovanje in sočutje do sočloveka. Imam veliko prijateljev in sem rad v družbi, kadar je čas za to. Moj prednik je rad citiral Simona Gregorčiča: »... ne kar mora, kar more storiti, je mož dolžan ...« in še: »Delati in ne obupati.« Vse to je zelo blizu mojim življenjskim pravilom. Osebna svoboda mi je še posebej sveta; s kančkom upornišva!

Gospod Kunaver, hvala za vaše odgovore. ◀

Gabrijel Gruber (1740–1805)

Eden najvidnejših članov Družbe Jezusove v Ljubljani

■ **Dragica Motik**, prof. zgodovine in geografije, je upokojena. Bila je učiteljica dopolnilnega pouka slovenščine v Nemčiji, nato vrsto let višja svetovalka za dopolnilni pouk slovenščine v tujini na Zavodu RS za šolstvo, od šolskega leta 2010 do 2017 pa je ponovno poučevala dopolnilni pouk slovenščine v Čabru, Tršču, Prezidu, Buzetu, Pulju in na Reki.

Jezuiti so prišli v Ljubljano v času poglobljene katoliške prenove po zlomu protestantizma in tu ustanovili močno izobraževalno središče, ki je predstavljalo začetek univerzitetnega izobraževanja.

V prispevku bomo predstavili Gabrijela Gruberja, pomembnega jezuita, uspešnega inženirja, teologa, matematika, arhitekta in filozofa, ki se ni izobraževal v ljubljanskem jezuitskem kolegiju, bil pa je član tega kolegija in ugleden profesor. Sodeloval je tudi pri posodabljanju učnega programa in opreme te izobraževalne ustanove, načrtoval in izdelal je nova učila. Jezuitski družbi je posvetil velik del svojega življenja, učencem pa posredoval pomembna znanja in jih navdušil za matematično-tehniške oz. inženirske smeri. Jezuitskemu redu se je pridružil že s petnajstimi leti.

Gruberjeva družina

Gabrijel Gruber se je leta 1740 rodil slovenskim staršem na Dunaju, umrl pa leta 1805 v Petrogradu. Njegovi predniki izhajajo iz vasi Schemming v bližini Linza. Družinsko ime Gruber verjetno izhaja iz imena

dejavnosti oz. rudarjenja, ki so ga opravljali njegovi predniki ob obalah reke Ybbs, na planoti pod Alpami (Južnič, 2015: 99–116). Leto njegovega rojstva (1740) sovпада z začetkom vladanja Marije Terezije, ki je ostala na cesarskem položaju štirideset let. V tem času je Gruber odraščal, se izobraževal in

postal znan strokovnjak tudi na cesarskem dvoru.

Gabrijel Gruber je imel za razliko od svojih prednikov lepe možnosti za šolanje in napredovanje na strokovnem področju. Njegovi kmečki predniki, zlasti mlajši kmečki sinovi, so morali opravljati vojaško službo v

cesarski vojski in mnogi so v vojnah pustili življenje. Njegov oče se je podal na Dunaj. Tu si je ustvaril družino. Po smrti prve žene se je drugič poročil in v tem zakonu se je rodil tudi Gabrijel, ki je svojo mladost preživel v središču Dunaja. Gabrijelov oče je bil obrtnik, orožar. Po očetovi smrti je podedoval lepo premoženje, mati se je ponovno poročila in družina se je leta 1768 preselila v Ljubljano.

Gruberjeva izobraževalna in strokovna pot

Habsburška monarhija oz. katoliške dežele so imele odlično in izjemno kakovostno izobraževalno mrežo centrov, ki so jih vodili jezuiti. Te možnosti je Gabrijel Gruber dobro izkoristil. Imel je odlične učitelje na različnih univerzah. Teološka in filozofska ter jezikovna znanja je pridobil na Dunaju, v Gradcu in Trnavi (današnja Slovaška) pa znanja iz inženirstva. Mladi Gruber je tudi sam postal prvovrsten profesor matematike, brodarstva in astronomije. Na dunajski akademiji je poučeval latinščino in astronomijo bodoče ladjarje na notranji plovbi in odprtem morju. Svojo kariero je gradil na odličnem znanju, ki ga je vestno in uspešno posredoval svojim učencem. Njegovi pomembnejši študenti in nasledniki so bili arhitekt Leopold Hoffer, Gruberjev naslednik na ljubljanski katedri, Jožef Marija Šemrl in matematično najbolj nadarjeni Jurij Vega.

Gruberjeve izobraževalne in graditeljske dejavnosti

V Gruberjevih strokovno najbolj plodnih letih je Marija Terezija, razsvetljenska absolutistična vladarica, začela z uvajanjem reform. V državi je želela doseči napredek na gospodarskem in kulturnem področju ter slediti takrat naprednejši Prusiji. Uvajala je reforme v šolstvu, kmetijstvu, na upravnno-administrativnem, vojaškem področju in drugod.

S šolsko reformo je močno posegla v jezuitski učni program. Rektorju jezuitskega kolegija v Ljubljani je bilo predlagano, naj latinščino kot učni jezik nadomesti z nemščino in poskrbi za nova in sodobna učila. Tega ni bilo moč udejanjati brez soglasja in pristanka provincialnega vodstva, brez

dodatnega strokovnega osebja in brez dodatnih gmotnih sredstev. Šele leta 1754, ko so kranjski deželni stanovi prispevali denar za nakup učil in raznih instrumentov za fizikalne vaje ter namenili denar za njihovo vzdrževanje, se je v jezuitskem kolegiju začela delna reforma. Začela se je »zlata doba« visokošolskega študija v Ljubljani (Kovačič, 1998: 65–66).

Med predavatelji v ljubljanskem jezuitskem kolegiju so bili mnogi znani profesorji, ki se jim je pozneje pridružil tudi Gabrijel Gruber, ki se je zelo navduševal nad prenovo jezuitskega izobraževalnega programa. Pri tem je imel podporo odličnih sodelavcev, prav takšnih navdušencev nad novostmi, kot je bil sam. Skupaj so poskušali vnašati mnoge novosti v znanstvenoraziskovalne in v praktičnoizvedbene programe. Gruber je znal okoli sebe zbirati pomembne strokovnjake, predavatelje, s katerimi mu je uspelo urediti veliko stvari v šoli in Družbi Jezusovi. Pred ukinitvijo Družbe Jezusove leta 1773 je izdal vrsto znanstvenih razprav s področja fizike, filozofije, teologije in cerkvenega prava.

Gabrijel Gruber je v šolskem letu 1768/1769 v Ljubljani ustanovil katedro za mehaniko na ne dolgo pred tem ustanovljeni kmetijski šoli. Vse dejavnosti je izvajal skladno z reformami, ki jih je uvajala Marija Terezija. Na omenjeni katedri za mehaniko je Gruber poučeval risanje, geometrijo, hidravliko in inženirske predmete, namenjene obrtnikom. Posebej pomemben je bil ladjedelniški oddelek, kamor je Gruber privabil imenitne beneške ladjedelce. Tudi sam je izdeloval odlične načrte za ladje (mnogi načrti so se izgubili, nekaj modelov in skic je ohranjenih v Pomorskem muzeju v Piranu). Med letoma 1772 in 1781 je bil Gruber tudi ravnatelj brodarstva po slovenskih rekah in to dejavnost vodil do odhoda v Rusijo.

Gradnja prekopa in druga gradbena dela v Ljubljani

Tudi kmetijske reforme so bile v cesarstvu prioriteta. Na tem področju je bilo veliko izzivov. Na ljubljanskem barju, v središču dežele Kranjske, je pogosto prihajalo do izlivanja reke Ljubljanice, kar je puščalo posledice na kmetijskih površinah. Če je država želela pomagati kmetom in si zagotoviti redno pobiranje davkov, je morala zaščititi

Spominska plošča G. Gruberja na pročelju Gruberjeve palače v Ljubljani.
Foto: Ema Kotar

kmetijske površine pred poplavami in kmetita razbremeniti stalnih izgub. Regulirati je bilo treba Ljubljaničo in Ljubljansko barje spremeniti v žitnico tega dela Kranjske. S tem namenom je država razpisala natečaj za projekt regulacije Ljubljanice. Tudi Gabrijel Gruber je oddal prijavo in dobil pozitiven odgovor. Verjetno mu je bilo v prid tudi dejstvo, da je bil v tistem času na Dunaju že zelo priznan strokovnjak, poleg tega je med konkurenti ponudil najnižjo ceno. V času bivanja v Ljubljani je bil celo dvorni inženir cesarja Jožefa II., sina Marije Terezije.

Gruber je bil znan tudi kot vodja navigacije po vseh rekah v Avstriji, razen po Donavi. Pri vsem tem so mu bili v podporo še njegovi učenci, med njimi tudi Žiga Zois.

Projekt regulacije Ljubljanice in izsuševanje Ljubljanskega barja je bil v tistem času eden največjih projektov v habsburški monarhiji in širše v Evropi. Z gradbenimi deli na omenjenem projektu pod Gradom oz. s kopanjem prekopa (Gruberjev prekop) so začeli v letu 1772. Istočasno so se začela tudi melioracijska dela na ljubljanskem barju.

Tu je imel Gruber odlično priložnost, da je dokazal svoje inženirsko znanje in veščine, toda žal ni šlo vse po predvidevanjih. Kopanje in gradnja prekopa sta bila zelo

zahtevno delo, poleg tega se je podražilo zemljišče, kjer je potekala gradnja, in v petih letih so stroški zelo narasli. Deželni stanovi so postajali nejevoljni, pojavljati so se začeli različni pomisleki, ali gre res vse tako, kot naj bi šlo. Gruber je istočasno vodil še druga gradbena dela, za katera se je pokazala potreba po požaru, ki je izbruhnil pri Šentjakobu v Ljubljani. V požaru so zgorele in bile poškodovane mnoge hiše. Tudi hiša nasproti cerkve sv. Jakoba, ki je lastnik ni zmožal obnoviti in jo je prodal Gabrijelu Gruberju. Ta je na tej lokaciji nameraval zgraditi novo hišo. Poleg tega je vodil še obnovo vile Podrožnik (v njej je stanovala njegova mati) ter hiše na Levstikovem trgu. Pri gradnji prekopa je prihajalo tudi do nenačrtovanih posegov in vse to jo je posledično upočasnilo. Gruber ni uspel vsega hitro premostiti, zato prekopa ni dokončal po načrtih. Čeprav je na prekopu opravil večino del, so nadaljnje vodenje gradnje zaupali inženirju Vincencu Struppiju. Ta je z deli zaključil 25. septembra 1780. Prekop, ki so ga poimenovali Cesarski graben, se je izkazal kot odlična rešitev za Ljubljano, saj je zmanjšal nevarnost vsakoletnih poplav na nizkih predelih Ljubljanskega barja. Gabrijel Gruber ima pomembne zasluge pri urejanju zapostavljenega in zapuščenega gradbeništva na Kranjskem. Usmerjal ali tudi neposredno vodil je gradnjo pomembnih ljubljanskih stavb, med katerimi je ena najlepših prav poznobaročna palača nasproti cerkve sv. Jakoba in takratnega jezuitskega kolegija. Palačo je dokončal leta 1777 (to je Gruberjeva palača, v kateri je danes Arhiv Republike Slovenije). Načrt zanjo je izdelal Gruber. Notranjost stavbe je dal okrasiti s štukaturami, ovalnim stopniščem in kapelo, ki jo je leta 1781 poslikal Martin Johann Kremser-Schmidt, zadnji veliki slikar avstrijskega baroka v Sloveniji. Eno iz-

Ladijski model G. Gruberja
Vir: val-navtika.net

med njegovih slik je Gruber prenesel v vilo Podrožnik. V Gruberjevi palači je bila šola za mehaniko in hidravliko z bogato knjižnico za mehaniko in poljedelsko stroko, zbirko ladijskih modelov ter rudninsko in naravoslovno zbirko. Šola je premogla teraso z zvezdarno, v stavbi pa je bila tudi risalnica za obrtnike in umetnike.

Gruber je vodil tudi obnovo po požaru prizadete cerkve sv. Jakoba; od leta 1773 do 1776 je bila po njegovih načrtih obnovljena tudi jezuitska gimnazija pri sv. Jakobu.

Gruber zapusti Ljubljano

Leta 1784 se je Gruber poslovil od Ljubljane. Na dražbi je prodal palačo in se preselil v Rusijo. Deloval je v mestu Polotsk in na jezuitskem kolegiju do leta 1799 predaval arhitekturo, mehaniko, kemijo, inženirstvo, slikarstvo in fiziko. Po njegovih načrtih so v mestu zgradili nekaj stavb. Gruber je bil v dobrih odnosih tudi z naslednikom Katarine Velike, carjem Pavlom. Ta ga je leta 1800 postavil na mesto prvega rektorja jezuitskega kolegija (aristokratski kolidž) univerze v Sankt Peterburgu. Tu je leta 1802 postal jezuitski general ruske province.

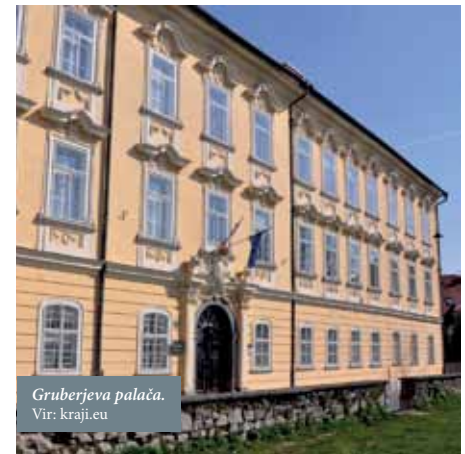
Gruber je imel kot pripadnik rimskokatoliške vere in jezuit velik vpliv celo na posameznike iz ruskih aristokratskih krogov. Veliko je pripomogel tudi k papeževemu priznanju jezuitskega reda v Rusiji.

Ko je leta 1805 načrtoval potovanje na Kitajsko, da bi širil delovanje jezuitskega reda v Aziji, je njegova rezidenca v ruski cesarski prestolnici zagorela in Gruber je umrl 7. aprila leta 1805.

Gruber in njegova družina sta veliko prispevala k temu, da je papež Pij VII. leta 1814 dovolil obnovo jezuitskega reda, ki deluje še danes.

Ljubljana – spomin na pomembnega jezuita

Od leta 1965 je v Gruberjevi palači sedež Arhiva Republike Slovenije. Na hiši je spominska plošča z Gruberjevim reliefom, ki jo je izdelal slovenski kipar Janez Pirnat. V Ljubljani je po njem poimenovana ulica na nabrežju prekopa – Gruberjevo nabrežje. Na levem bregu nabrežja je postavljena tabla in piramida z zapisom o njegovem življenju in delu.

Gruberjeva palača.
Vir: krajileu

Namesto zaključka

Družina Gruber je bila pravi blagoslov za Ljubljano (Južnič, 2014: 347). Gabrijel Gruber je imel še brata Antona in Tobija. Vsi trije so bili jezuiti, niso imeli otrok in tako si niso ustvarili matematično-tehniške dinastije. Tudi njihov oči se je zelo udeleževal v kmetijstvu. Razmišljanje Gruberjev o uporabnih vedah tistega časa je bilo zelo različno. Skupna jim je bila zaverovanost v jezuitski red. V tem redu so se kalili od mladosti, tu so dobili odlično izobrazbo in k temu redu so se vedno vračali. Skupaj so uspeli tudi v prizadevanjih za obnovo jezuitskega reda, kar se je zgodilo v letu 1814, česar pa Gabrijel Gruber ni več doživel. ◀

Literatura

- Ciperle, Jože (1998): Terezijanska šolska reforma in ljubljanske latinske šole. V Vincent Rajšp (ur.): *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773)*. Zbornik razprav (str. 37–47). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete.
- Dolinar, France M. (1998): Vloga in pomen jezuitskega kolegija v slovenskem prostoru. V Vincent Rajšp (ur.): *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773)*. Zbornik razprav (str. 9–13). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete.
- Glomar, Joža (2013): Gruber, Gabrijel (1740–1805). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, ZRC SAZU. Pridobljeno 2. 11. 2020 s spletne strani: <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi218030/#slovenski-biografski-leksikon>.
- Južnič, Stanislav (2014): Jezuiti Gruberji (Ob dvestoletnici obnove Družbe Jezusove leta 1814). *Zgodovinski časopis*, letn. 68, št. 3–4, str. 332–351. Pridobljeno 2. 11. 2020 s spletne strani: <https://zgodovinskecasopis.si/zc/issue/view/36/12>.
- Južnič, Stanislav (2015): Akademski predniki in starši generala jezuitov, Gabrijela Gruberja. *Bogoslovni vestnik*, letn. 75, št. 1, str. 99–115. Pridobljeno 2. 11. 2020 s spletne strani: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-D2HDZPBK>.
- Kovačič, Lojze (1998): Rektorji jezuitskega kolegija v Ljubljani (9. 8. 1597–29. 9. 1773). V Vincent Rajšp (ur.): *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773)*. Zbornik razprav (str. 49–76). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkve Teološke fakultete.